

*Quaderns de
la Selva, 13
2001*

CENTRE D'ESTUDIS
SELVATANS

*Notes sobre uns
pergamins del segle XVI,
referents a Arenys,
conservats al
Museu Arxiu de
Santa Maria de Mataró*

MANEL SALICRÚ I PUIG
ROSER SALICRÚ I LLUCH

ELS “pergamins Marfà”, anomenats així perquè havien estat propietat del Sr. Antoni Marfà Serra, constitueixen una de les sèries de pergamins que conserva el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró. Consten de 384 unitats i van ésser cedits en concepte de dipòsit l'any 1979.¹

A partir d'un treball d'Enric Subiñà Coll, sabem que els “pergamins Marfà” havien format part de la documentació del notari Desideri Torras Golorons, actiu a Mataró a la primera meitat del segle XIX.²

Aquest conjunt de pergamins es refereix bàsicament a Mataró, però el Sr. Josep M. Pons Guri ens havia manifestat diverses vegades que sabia que els “pergamins Marfà” contenien algun document relacionat amb Arenys, perquè el propi Sr. Antoni Marfà li ho havia comentat. I com que sempre havíem convingut que seria interessant de conèixer-ne les dades, hem volgut aprofitar l'avinentsa d'aquests estudis en honor del Sr. Pons per a documentar i donar a conèixer aquests documents.

En efecte, entre els “pergamins Marfà” hi hem pogut localitzar quatre pergamins del segle XVI referents a Arenys que, a continuació, comentem i registrem. El seu interès, *per se*, pot ésser relatiu, però el seu contingut pot complementar-se amb el d'altres pergamins conservats a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

1. El fons de pergamins del Museu Arxiu de Santa Maria i, per tant, la sèrie de “pergamins Marfà”, és en procés de catalogació.

2. Enric SUBIÑÀ COLL, «Els Torras, tres generacions de notaris (1744-1849) i els pergamins Marfà», XIV Sessió d'Estudis Mataronins, Mataró, 1998.

El pergamí més antic dels quatre que hem documentat, datat a Pineda el 18 de desembre de 1500, és el que millor exemplifica aquesta complementarietat, ja que les actes conservades a Arenys permeten emmarcar-lo perfectament.

Hipòlit Pujades, àlies Gibert, i la seva esposa Eulàlia, senyora útil i propietària del mas Gibert, del veïnat de Torrentbò, de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, fan donació a la seva filla Isabel de cinquanta lliures de Barcelona que ella constitueix en dot a Bartomeu Soler, fill de Bartomeu Vidal, àlies Soler de Bellach, del veïnat de Valldeix, de la parròquia de Santa Maria de Mataró. Al seu torn, Bartomeu promet a Isabel en donació *propter nuptias*, dels propis béns, la mateixa quantitat de cinquanta lliures (pacte de *tantumdem*), i hi afegeix, *propter virginitatem vestram*, dotze lliures de les quals la núvia podrà disposar a pròpia voluntat.

En el fons de pergamins de l'Arxiu Històric Fidel Fita, el mas Gibert de Torrentbò ja hi apareix documentat des de 1267³ i, passant pels segles xiv,⁴ xv,⁵ xvi⁶ i xvii⁷, podem seguir parcialment tant la seva trajectòria com la dels seus propietaris fins a l'any 1631.

En relació amb el document conservat a Mataró, a l'arxiu d'Arenys s'hi conserven les capitulacions matrimonials dels pares d'Isabel, és a dir, d'Eulàlia Gibert, filla de Narcís Gibert i Margarida,⁸ i Hipòlit Pujades, fill de Jaume Pujades, de la parròquia de Vallgorguina, que daten del 10 d'agost de 1477,⁹ tot i que Hipòlit no acabà de satisfer l'aixovar i el dot a la seva muller Eulàlia fins a l'abril de 1481.¹⁰ Un parell d'anys després, el 1483, Hipòlit Pujades, àlies Gibert, apareix permutant i establint terres tingudes sota domini de la difunta Violant de Cabrera,¹¹ i el 1491 comprant un alou a Caldes d'Estrac.¹²

Eulàlia Gibert i Hipòlit Pujades (qui, el 1505, després d'haver enviudat, es casà en segones núpcies amb Miquela, vídua de Joan Viader, de Palafoells)¹³ tingueren almenys cinc fills –tres noies i dos nois– que arribaren a edat adulta: Rafaela, que el 1494 o 1495 contragué matrimoni amb Bernat Major, fill de Pere Major i Margarida, de la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres;¹⁴ la nostra Isabel o Elisabet, casada com sabem amb Bartomeu Soler el 1500;¹⁵ Caterina,

3. Quan Amau, Pere i Ramon Gibert defineixen al seu germà Bernat els drets que tenen al mas Gibert, que havia estat de llur pare Guillem; cf. J. M. PONS GURI, *Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*, Barcelona, Servei d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984 (en endavant, *Inventari*), núm. 93.

4. *Inventari*, núms. 411 i 754.

5. *Inventari*, núms. 837, 1011, 1121, 1170, 1171, 1172, 1185, 1191, 1192, 1239, 1244, 1248, 1279 i 1280.

6. *Inventari*, núms. 1302, 1322, 1323, 1324, 1342 i 1429.

7. *Inventari*, núms. 2125, 2127, 2129, 2131, 2132, 2135 i 2301.

8. El 1467, Eulàlia ja era orfe de pare i era encara d'edat tutelar; el seu tutor era Salvador Pi, de Sant Genís de Vilassar; cf. *Inventari*, núm. 1121.

9. *Inventari*, núms. 1170, 1171 i 1172.

10. *Inventari*, núm. 1185.

11. *Inventari*, núms. 1191 i 1192.

12. *Inventari*, núm. 1239.

13. *Inventari*, núm. 1302.

14. *Inventari*, núms. 1244 i 1248.

15. *Inventari*, núms. 1279 i 1280.

casada amb Gabriel Tria, fill del batlle Pere Tria, de Sant Martí d'Arenys, el 1508;¹⁶ Antoni Gibert, que enllaçà matrimonialment amb Antònia, filla de Jaume Xirau, de Pineda, el 1511;¹⁷ i Bartomeu, que el 1525 –quan Hipòlit ja havia mort– va definir al seu germà Antoni els seus drets hereditaris.¹⁸

Després d'un salt cronològic de gairebé vuit dècades, el 1603 tenim notícia d'una concòrdia sobre el patrimoni del mas Gibert arran de la successió de Paula Magdalena Gibert. L'acord el clouen Joan Milsocos i Gibert, mercader del veïnat de Torrentbò, espòs de Paula Magdalena, i Pere Antic Tries, batlle natural de Sant Martí i Santa Maria d'Arenys,¹⁹ i es concreta en el lliurament que Milsocos fa a Tries del mas Gibert amb totes les seves pertinences.²⁰ El batlle Pere Antic Tries –que també apareix esmentat com a ciutadà honorat de Barcelona–²¹ era, sens dubte, descendent de la Caterina Gibert que, com hem dit, es casà amb Pere Tria el 1508; i, des de la data de la concòrdia i fins al 1631, el trobem diverses vegades actuant com a propietari del mas Gibert.²²

El document de donació a títol de dot conservat a Mataró es complementa, a Arenys, tant amb l'existència dels capítols matrimonials d'Elisabet Pujades-Gibert i Bartomeu Soler com amb la definició de drets legítims atorgada per Elisabet a favor dels seus pares per haver-li donat el dot. Tots dos documents foren atorgats el 21 de desembre de 1500, a Pineda i a Sant Martí d'Arenys, respectivament.²³ El document de Mataró, en canvi, és fet a Pineda tres dies abans, el 18 de desembre, tot i que hom hi indica que Eulàlia Gibert i la seva filla Isabel no el signaren fins al dia 21, a Arenys. Degueren fer-ho, per tant, quan signaren les actes que actualment es conserven a Arenys.

El segon document conservat a Mataró també és una donació en concepte de dot, en aquest cas feta a Tossa el 14 de gener de 1509. La destinatària és Càndia, filla de Gabriel Soler i d'Eulàlia, que aporta en dot quaranta-cinc lliures de Barcelona a l'arenyenc Antoni Cruyaes (Cruanyes?), fill d'un pagès homònim de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, que també li promet *tantumdem*. Tot i que cal suposar que la núvia és de Tossa, el mal estat de conservació del pergami, que impedeix de llegir-ne la primera línia, no permet corroborar-ho.

16. *Inventari*, núms. 1322, 1323 i 1324.

17. *Inventari*, núms. 1342.

18. *Inventari*, núm. 1429.

19. *Inventari*, núms. 2125 i 2132.

20. *Inventari*, núm. 2127.

21. *Inventari*, núm. 2301; anteriorment, el 1605 se'l designava també com a mercader (*Inventari*, núm. 2132).

22. Concòrdia amb altres veïns de Torrentbò sobre el repartiment de l'aigua per a regar i per a l'ús del molí d'en Gibert (molí que ja era esmentat el 1407, *Inventari*, núm. 837); àpoca atorgada a favor seu per Joan Milsocos –ara esmentat com a mercader de Barcelona– per lliurament de vi clarret de les collites d'Arenys i de Canet; i establiment de diverses peces de terra del mas Gibert (*Inventari*, núms. 2129, 2131, 2135 i 2301).

23. *Inventari*, núms. 1279 i 1280.

El tercer document —redactat en català, a diferència dels altres tres, que són en llatí— és el testament de Caterina Fornaguera, atorgat a Sant Martí d'Arenys 20 de gener de 1563.

Caterina Fornaguera, vídua en primeres núpcies de Jaume Oliver i filla de Jaume Nadal, era casada, en el moment de testar, amb Pere Fornaguera, de Sant Martí d'Arenys. Vivien en unes cases que ella posseïa a la riera i que, segons ens informa el testament, els cònjuges havien protegit amb una lliça.

Caterina no esmenta haver tingut fills del primer matrimoni, ni tenir-ne de Pere Fornaguera, i en el testament tampoc no hi preveu la possibilitat de tenir-ne en un futur.

Elegeix marmessors el seu marit, el seu pare i en Nadal de Lllavaneres, i vol rebre sepultura al cementiri de Sant Martí d'Arenys, amb els avantpassats del seu actual marit.

Destina dotze lliures a la sepultura, a misses i a caritat.

Vol que se li celebri un cap d'any, un trentenari "vulgarment dit de Sant Amador", una missa a la capella de Santa Cecília de Torrentbò, una altra a la capella de Sant Miquel de Sobirans, i tres a l'església parroquial, una a l'altar major, una al de la Verge Maria i una altra al de Sant Pere. I deixa tres diners a cadascun dels bacins que s'acaptin a l'església de Sant Martí d'Arenys, i un sou al bací de l'obra de l'església, un altre al de les Ànimes i un altre al dels pobres.

També disposa que les seves robes siguin venudes a l'encant i que, dels ingressos, se'n destinin cinc lliures a la creació d'un censal de cinc sous de renda, que hauran de ser per a la celebració d'un aniversari que els marmessors hauran d'instituir.

La roba de l'anterior matrimoni, així com un collaret de perles i un anell d'or,²⁴ també ha de ser venuda a l'encant, de la mateixa manera que tres parells de llençols i tres estovalles. Els diners que se n'obtinguin han de completar les anteriors disposicions i, cas que en sobrin, han de ser per als pobres d'Arenys.

Caterina deixa en propietat al seu marit, Pere Fornaguera, tots els seus béns mobles, i en usdefruit les cases on viuen. A més, vol que se li assegurin sobre les cases tant les vint lliures barceloneses que ell gastà per a fer una lliça a la riera per a protegir-les, com les vint-i-una que pagà de lluïsmes quan les capbrebaren, i també qualsevol despesa que en endavant pugui fer-hi en obres.

Quan Pere Fornaguera morí, les cases seran per al pare de la testadora, que n'és instituit hereu universal; en cas que aquest ja sigui mort, ho serà el seu germà Bartomeu; i, si també és difunt, el fill gran de Bartomeu, nebot de la dona.

24. «Un mantell de Contray guarmit de vellut y una gonella de morat de grana, y més unes faldilles naranjades, més un jaquet de Contray guarmit y dos jaquets de saya guarmits, y un fill de

perlas y un anell de or». El "Contray" és una classe de tela que es fabricava a imitació dels teixits de la ciutat flamenca de Courtrai o Kortrijk.

Segons l'inventari de l'Arxiu Històric Fidel Fita, al seu fons de pergamins hi apareixen dos Pere Fornaguera, però no disposem d'elements que ens permetin identificar-los amb el marit de Caterina. L'un és un mariner de la parròquia de Sant Martí d'Arenys que, el 1534, compra a l'agricultor de la mateixa parròquia Jaume Rossell el dret de plantar cànem en una quartera de terra situada a Sant Iscle de Vallalta;²⁵ l'altre, és un Pere Fornaguera de Sant Martí d'Arenys a qui el 1607 Pere Gornes, del veïnat de La Vallòria, estableix emfitèuticament dos patis de terra a Sant Martí d'Arenys, al lloc anomenat Lo Campet, que són tinguts sota la senyoria directa de l'administració de les rendes comunes de les universitats de Santa Maria i Sant Martí d'Arenys.²⁶

El darrer dels documents referent a Arenys conservat a la sèrie de «pergamins Marfà» del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró data de la darrerria de febrer de 1598.

És una venda atorgada, «a causa de les seves necessitats urgents», per Antoni Pau del Puig, agricultor del veïnat del Puig, de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, la seva esposa Elisabet i el seu fill comú Miquel Pau —que és major de divuit anys, però menor de vint-i-quatre—, a favor del botiguer de teles de la vila de Santa Maria d'Arenys Miquel Arquer, d'una peça de terra *boschosam et staparosam* al terme de Sant Martí d'Arenys, al lloc anomenat La Riera de Caldes d'Estrac.

La terra mesura aproximadament un jornal i mig de bou, i és venuda per vuitanta lliures de Barcelona.

Limita a orient amb les possessions d'en Pere Fontrodona, sastre, de la parròquia de Santa Maria d'Arenys, i d'Antoni Ferran, fuster, de la mateixa vila, possessions que antigament havien format part de les pertinences del mas Fradera de Torrentbò. Al sud, limita amb les terres de l'honorable en Joan Milsocos Gibert.²⁷ A occident, amb la riera de Caldes d'Estrac. I, al nord, amb les possessions d'en Fradera, del veïnat de Torrentbò.

La venda va acompanyada de l'època de les vuitanta lliures i de l'escriptura del lliurament i presa de possessió corporal de la peça de terra, que es realitzà al cap de dos mesos, el 25 d'abril de 1598, seguint el cerimonial habitual. Antoni i Miquel Pau agafaren el comprador, Miquel Arquer, de la mà dreta, l'introduïren dins la peça de terra, i agafaren i li donaren un grapat de terra, herbes i fulles; acte seguit, els venedors sortiren de la propietat i el comprador, que s'hi quedà dins, hi escampà la terra, l'herba i les fulles, com si sembrés.

Tot i que dels Pau del veïnat del Puig no n'haguem trobat cap notícia, sí que sabem, en canvi, que el comprador de la seva peça de terra, Miquel Arquer,

25. *Inventari*, núm. 1540.

26. *Inventari*, núm. 2145.

27. És a dir, l'espòs de Paula Magdalena Gibert i propietari del mas Gibert fins que, com hem dit més amunt, el 1603 el traspassà a Pere Antic Tries.

botiguer de roba de Santa Maria d'Arenys, el mateix any 1598, però a la primera de desembre, realitzà una permuta de terres amb Joan Milsocos i Gibert, que anava acompanyat de la seva muller Paula, al lloc anomenat Rata-pinyada de Sant Martí d'Arenys.²⁸

Apèndix

1500, desembre, 18. Pineda.

MASMM, Pergamins, Marfà, núm. 148.
300x400 mm.

Hipòlit Pujades, àlies Gibert, i la seva esposa Eulàlia, senyora útil i propietària del mas Gibert, del veïnat de Torrentbò, de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, fan donació a la seva filla Isabel de cinquanta lliures de Barcelona. Isabel les constitueix en dot a Bartomeu Soler, fill de Bartomeu Vidal, àlies Soler de Bellach, del veïnat de Valldeix, de la parròquia de Santa Maria de Mataró, qui al seu torn li promet a ella en donació *propter nuptias*, dels seus béns, la mateixa quantitat (*tantumdem*) i, a més, dotze lliures *propter virginitatem*. Actuen com a testimonis Antoni Oliver, pescador, habitant de Calella, i Antoni Catà Valls, de Canet.

Eulàlia i Isabel firmaren i juraren posteriorment, el dia 21, a Sant Martí d'Arenys, amb el rector, Bartomeu, i Jaume Borrell, sastre d'Arenys, com a testimonis.

Escrivà: Bernat Torroella, notari públic de Pineda i del terme del castell de Montpalau, substituït de Marc Coll.

1509, gener, 14. Tossa.

MASMM, Pergamins, Marfà, núm. 151.
357x347 mm.

Gabriel Soler i la seva esposa Eulàlia, en contemplació del matrimoni de la seva filla Càndia amb Antoni Cruyaes (Cruanyes?), fill d'Antoni Cruyaes (Cruanyes?), pagès, de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, li fan donació de quaranta-cinc lliures de Barcelona. Càndia les constitueix en dot a Antoni, qui al seu torn li promet a ella en donació *propter nuptias*, dels seus béns, la mateixa quantitat (*tantumdem*).

Actuen com a testimonis Pere Carbonell i Pere Serra, mariners, de Tossa.

Escrivà: Cebrià Juliol, prevere, regent de la rectoria de l'església parroquial de Sant Vicenç de Tossa i de la notaria del terme de la vila.

28. *Inventari*, núm. 2099.

1563, gener, 20. Sant Martí d'Arenys.

MASMM, Pergamins, Marfà, núm. 234.
387x290 mm.

Testament de Caterina Fornaguera, vídua en primeres núpcies de Jaume Oliver, esposa de Pere Fornaguera, de Sant Martí d'Arenys, i filla de Jaume Nadal.

Elegeix marmessors el seu marit, el seu pare i en Nadal de Llavaneres, i institueix hereu universal el seu pare i, a falta seva, el seu germà Bartomeu i el fill gran d'aquest.

Deixa al seu marit els seus béns mobles i l'usdefruit de les cases de la riera on viuen.

Elegeix sepultura al cementiri de Sant Martí d'Arenys, amb els avantpassats de l'actual marit, i deixa dotze lliures per a la sepultura, misses i caritat, i cinc per a la celebració d'un aniversari, que han d'obtenir-se de la venda a l'encant de totes les seves robes.

Actuen com a testimonis Alexandre Foixà, cavaller de Maçanet, Janot Castellar, estudiant de Pineda, i Antoni Contueja, del regne de França.

Escrivà: Jeroni Ardèvol, rector de l'església parroquial de Sant Martí d'Arenys.

1598, febrer, 25. Sant Martí d'Arenys.

MASMM, Pergamins, Marfà, núm. 296.
380x605 mm.

Antoni Pau del Puig, agricultor del veïnat del Puig, de la parròquia de Sant Martí d'Arenys, la seva esposa Elisabet i el seu fill comú Miquel Pau venen a Miquel Arquer, botiguer de teles de la vila de Santa Maria d'Arenys, una peça de terra boscosa i esteposa a Sant Martí d'Arenys, al lloc anomenat La Riera de Caldes d'Estrac, de dimensions d'un jornal i mig de bou, pel preu de vuitanta lliures de Barcelona.

Actuen com a testimonis Lluís Rosselló, sabater, de Santa Maria d'Arenys, i Antoni Sanuera, moliner francès habitant de la mateixa parròquia.

Segueixen l'època de les vuitanta lliures, de la mateixa data, i el lliurament i presa de possessió corporal de la peça de terra, fet el 25 d'abril de 1598.

Còpia del 14 d'octubre de 1611 de l'escrivà Bernat Oriol, notari públic del terme del castell de Montpalau, substituït de l'hereu o successor de Jaume Coll, que trobà el document entre les escriptures del temps d'Antoni Joan Homs, Antoni Joan Moner i Jaume Mates, que en fou l'escrivà.